

EEDER

100 TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN YÜZÜNCÜ YILI **Edebî Eleştiri Dergisi**

e-ISSN: 2602-4616

Cumhuriyetin İlanının 100. Yılı Anısına 1923'ten 2023'e Süreli Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı

Aralık 2023

Atıf/Citation: Akçay, E. (2023). "Vakit Gazetesinde 'Yazarları Himaye' Meselesi". *Edebi Eleştiri Dergisi*. Cumhuriyetin İlanının 100. Yılı Anısına 1923'ten 2023'e Süreli Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı, s. 236-251.

Emrah AKÇAY*

Vakit Gazetesinde "Yazarları Himaye" Meselesi**

The Issue of "Protecting Writers" in Vakit Newspaper

ÖZ

Vakit gazetesi 1917 yılında Ahmet Emin Yalman ve Mehmet Asım Us ortaklığıyla kurulmuştur. 1923'te Ahmet Emin Yalman'ın *Vakit*'ten ayrılmasıyla gazetesinin yönetimi "Us Kardeşler" olarak bilinen Mehmet Asım Us, Hakkı Tarık Us ve Hasan Rasim Us'a geçmiştir. *Vakit* gazetesi yayın hayatı boyunca hem yazar kadrosuyla hem de yayımladığı yazılarla Türk edebiyatına yön vermiş önemli bir basın organıdır. Bu çalışmada Cumhuriyet'in ilanından sonra sanatçıların ve yazarların devlet tarafından himaye edilmesi meselesini değerlendiren *Vakit* gazetesindeki yazılar ele alınmıştır. 1929-1935 yılları arasında Büyük Buhran'ın Türkiye'deki yazarlara etkisiyle birlikte yazarların çektiği ekonomik sıkıntılar ve bunların nedenleri üzerine yayımlanan yazılar değerlendirilmiştir. 1936-1938 yılları arasında gündeme gelen devlet himayesinin yaratacağı olumlu-olumsuz sonuçlar üzerine kaleme alınan yazılar doğrultusunda yazarları himaye meselesi incelenmiştir ve *Vakit* gazetesinin bu meseleye genel bakışı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Vakit* gazetesi, Cumhuriyet, edebiyat, para, himaye

ABSTRACT

Vakit newspaper was founded in 1917 as a partnership between Ahmet Emin Yalman and Mehmet Asım Us. After Ahmet Emin Yalman left *Vakit* in 1923, the management of the newspaper was transferred to Mehmet Asım Us, Hakkı Tarık Us and Hasan Rasim Us, known as the "Us Brothers". *Vakit* newspaper is an important press organ that has shaped Turkish literature with its staff of writers and the articles it published throughout its publication life. In this study, the articles in *Vakit* newspaper evaluating the issue of state patronage of artists and writers after the proclamation of the Republic are discussed. Articles published between 1929 and 1935 on the impact of the Great Depression on writers in Turkey, the economic hardships suffered by writers and the reasons for these hardships are evaluated. In line with the articles written on the positive and negative consequences of state patronage between 1936 and 1938, the issue of patronage was analyzed and the general view of *Vakit* newspaper on this issue was tried to be revealed.

Keywords: *Vakit* newspaper, Republic, literature, money, protection

* Öğr. Gör. Dr., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, eakcay@bandirma.edu.tr

** [Araştırma Makalesi] Geliş Tarihi: 15.11.2023 Kabul Tarihi: 29.12.2023 Yayın Tarihi: 31.12.2023 DOI: 10.31465/eeder.1391594

Giriş

Orta Çağ Doğu ve Batı monarşilerinde devlet; patrimonyal yapıda olup egemenlik gücü, mülk ve tebaa, mutlak bir şekilde hükümdar ailesine ait sayılır ve yalnız onun lütuf ve inayetine erişenler, toplumun en şerefli ve zengin tabakasını oluştururdu. Bu devletlerde bilginler ve sanatçılar hükümdarın prestijini, sarayın şanını yükseltmek için gerekli ögeler sayılırdı. Sanatçılar da bir taraftan sanatını ortaya koyardı. Osmanlı gibi sosyal onur, statü ve mertebelerin mutlak egemen bir hükümdar tarafından belirlendiği bir toplumda bu gerçek daha belirgindi. “Kültür Patronajı”, Orta Çağ İran’ında ve Orta Asya’sında da çok gerilere giden bir gelenektir. Osmanlı padişahları da özellikle Orta Asya ve Azerbaycan’da Türkçe ve Farsçaya hâkim münşileri, şairleri ve âlimleri kendi payitahtına çekebilmek için çok çaba sarfetmişlerdir. Batı’da Rönesans İtalya’sında servetin kaynağı topraktan ve tarımdan ticaret ve sanayi alanlarına kayınca burjuva sınıfı feodal-patrimonyal efendilerin yerini almaya başlamıştır. Bu tür bir ekonomik değişim Doğu’da görülmemiştir ve merkezîyetçi patrimonyal devlet daha çok güçlü duruma gelmiştir. Sanatçılar da saraya ve devlet ricaline daha bağımlı hale gelmiştir (İnalçık, 2005: 9-13). “Kültür Patronajı” tarih boyunca sadece monarşilerde değil diğer birçok farklı siyasi yapı tarafından da bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle yakın geçmişte İtalya’da Faşizm, Almanya’da Nazizm, Rusya’da Komünizm kendi ideolojilerinin yerleşmesi için sanatı bir araç olarak kullanmışlardır (Gezer, 2017: 3093). TBMM’nin 23 Nisan 1920’te kurulmasından 1950’ye kadar devam eden Cumhuriyet döneminde de sanatçıların devlet himayesi altına alınması geleneği devam etmiştir. Özellikle bu dönemde edebiyatta kanonlaştırma sürecinde Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Abdülhak Hamit Tarhan gibi birçok yazar ve şairin milletvekili yapıldığı bilinmektedir (Çıkla, 2007: 47-68). İktidar-sanat ilişkisi bağlamında Türk düşünce dünyasına derin etkiler bırakan 1932-1935 yılları arasında yayımlanan *Kadro* dergisini de örnek gösterebiliriz. Kurucuları arasında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir ve Vedat Nedim Tör gibi yazarların iktidarda yer alan seçkinlere çok yakın olmaları sayesinde derginin ekonomik ve kültürel hayat hakkındaki bazı görüşleri iktidar partisinin resmî ideolojisi ve devlet politikası haline gelmiştir. Dergi kapandıktan sonra yazarları yüksek mevkilere ve makamlara getirilmişlerdir (Sunar, 2004: 511-526).

Fransa’da ilk gazete (*La Gazette*) 1631 yılında yayımlanmaya başlar. “Gazet” adı Venedik’ten alınmıştır. O dönemlerde Venedik’te geçen bir paranın adı bu gazeteye verilmiştir. Bizde ise ilk gazete bu tarihten tam iki yüz yıl sonra, 1831 yılında *Takvim-i Vekâyi* adıyla yayımlanır (Gerçek, 2019: 196). Tanzimat’tan sonra Türkçe özel gazetelerin neşredilmeye başlamasıyla birlikte Osmanlı toplumu Batı’nın yaşadığı dört yüz yıllık basılmış kitap kültürünü sindirmeden gazete kültürüyle tanışmıştır. Böylece gazete kültürünün ağır bastığı bir döneme girilmiştir. Gazetenin yayın alanında kitabın önüne geçmesindeki en büyük etki, kitap olarak yayımlanabilecek birçok konunun önce bir gazetede tefrika edilerek daha sonra ayrıca bir kitap olarak basılması alışkanlığının yerleşmesidir. (Koloğlu, 2020: 24). Batı’dan gelen tefrika usulüyle Tanzimat’tan 1950-1960’lı yıllara kadar edebiyatın, halkı ve edebiyat severleri kendisine gazeteler yoluyla bağladığı söylenebilir. Tanzimat’tan itibaren yazarların edebî eserleri, fıkra, deneme, makale ve eleştiri türündeki yazıları önce dönemin gazete sütunlarında boy göstermiştir. Bu anlamda birçok büyük yazarları bünyesinde barındıran gazetenin “yetiştiricilik” fonksiyonunu da görmek mümkündür (Çıkla, 2009: 37-39).

Mehmet Asım Us ve Ahmet Emin Yalman ortaklığında yedi yüz altın liralık bir sermayeyle kurulan (Us, 2012: 12) *Vakit*¹ gazetesinin ilk nüshası 22 Teşrinievvel 1917'de yayımlanmıştır. *Âti/İleri*, *Akşam*, *Yeni Gün*, *Tasvir-i Efkâr*, *İkdam* ve *Tanin* gazeteleri gibi *Vakit* de Millî Mücadele'yi desteklemiştir (Varlık, 1985: 1201). Millî Mücadele'den sonra Mehmet Asım Us'un Mustafa Kemal'in izinden gitmek istemesi, dolayısıyla iktidara bağlanması Ahmet Emin Yalman'ı rahatsız eder. Yaşanan bu fikir ayrılığı sonucunda Ahmet Emin Yalman 1923'te ortaklıktan ayrılır (Akbayar ve Koloğlu, 1996: 44). Gazetenin yönetimi tamamen Us Kardeşlere (Mehmet Asım Us, Hakkı Tarık Us, Hasan Rasim Us) geçer. Öz Türkçe hareketinin başladığı sıralarda Atatürk'ün isteği üzerine 1934'te gazetenin adı *Kurun* olarak değiştirilir. Atatürk'ün vefatından ardından 1939'da yeniden *Vakit* adıyla neşredilir. Her ne kadar çok partili hayata geçişle beraber eski önemini yitirmişse de yayın hayatı boyunca gerek siyasî gerekse edebî yazımlarla Atatürk ilke ve inkılaplarının halka benimsetilmesi yönüyle *Vakit* gazetesi önde gelen gazetelerden biri olmuştur. Ayrıca 1917-1938 yılları arasında Ömer Seyfettin, Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar, Ruşen Eşref Üneydin, Ziya Gökalp gibi devrin meşhur şair ve yazarlarına sütunlarında sık sık yer vermiştir. Yeni nesil genç yazarlara da kendilerini edebiyat dünyasına tanıtmaya imkânını sağlamıştır. *Vakit*'te Türk edebiyatındaki konular, meseleler, tartışmalar çok yakından takip edilerek bu konularla ilgili detaylı değerlendirmelerin yapıldığı çeşitli teorilerin üretildiği makaleler yayımlanmıştır. Özellikle daimî yazar kadrosunda bulunan Sadri Ertem, Refik Ahmet Sevengil ve Hakkı Süha Gezgin gibi isimlerin edebiyat teorisi, eleştirisi ve tarihiyle ilgili yazımlarıyla edebiyatı yönlendirmiş ve Türk edebiyatı tarihine ışık tutmuş önemli bir yayın organıdır (Akçay, 2022: 451-452).

Çalışmamızda 1923-1938 yılları arasındaki Atatürk Dönemi'nde *Vakit* gazetesinde gündeme gelen “yazarları himaye” meselesiyle ilgili yazımları değerlendirerek gazetenin bu meseleye dair görüşlerini ortaya çıkarmaya çalışacağız. *Vakit*'te, yazarların himaye altına alınmasına dair yazımlar 1929'dan itibaren görülmeye başlar. 1929-1935 yılları arasında yayımlanan yazımlarda daha çok sanattan, edebiyattan para kazanılamaması, edebiyatın ticarileşmesi ve yazarların geçim sıkıntısı çekmeleri üzerinde durulur. 1936-1938 yılları arasında da yazarların devlet himayesine alınmasının yaratacağı olumlu-olumsuz sonuçlar tartışılır. *Vakit*'te 1929-1938 arasında yayımlanan yazımlardan yola çıkarak yazarları himaye meselesini “Edebiyat ve Para” ve “Yazarları Himaye ve Yazarların Özgürlüğü” başlıkları altında incelemeyi uygun gördük.

1. Edebiyat ve Para

24 Ekim 1929'da Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve kısa süre içerisinde dünyaya yayılan Büyük Buhran, yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni de olumsuz etkilemiştir (Yavuz, 2021: 377-390). Olumsuz ekonomik koşullar sanatçıları da geçim derdine düşürmüştür.

Vakit gazetesinde Büyük Buhran ortaya çıkmadan önce “Akıl Hocası” imzalı “Edebiyat ve Para” başlıklı yazıda yazar kendisine gönderilen R.C. imzalı bir mektuptan bahseder. Bu mektupta R.C. yazarlıkta nasıl başarılı olunabileceğini ve Batılı yazarlar gibi nasıl çok para kazanılabileceğini sorar. “Akıl Hocası” da artık edebiyatın ticarileştiğini ve ticarete aklı eriyorsa edebiyatta da başarılı olabileceğini belirtir. Yazara göre ticarileşmeyle beraber reklam ön plana çıkmıştır.

¹ *Vakit* gazetesinin basın tarihimizdeki yeri, muhtevası ve edebî faaliyetleri; Us Kardeşler ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Uysal, 1991), (Akbayar-Koloğlu, 1996), (Us, 2012), (Sarı, 2019), (Yücel, 2022), (Akçay, 2022). Bunların dışında belli yıllar arasında *Vakit*'te yayımlanan yazımlara yönelik bibliyografik yüksek lisans çalışmaları için bk. (Demir, 1994), (Ersoy, 2011), (Türkarlan, 2011), (Güldürmez, 2016), (Oflaz, 2021), (Temel, 2023).

Ticaret kurallarının edebiyata uygulanması Amerika'da başlamış ve Avrupa'ya yayılmıştır. Artık ürünlerin gazete sayfalarındaki ilanlarla satışlarının artmasına benzer bir şekilde, Amerika ve Avrupa'da reklamı yapılan edebiyat eserlerinin satışı artmaktadır. Ancak Avrupalı yazar denildiğinde hepsinin zengin insanlar olduğunu düşünmememiz gerektiğini; aralarında ömrü sefalet içinde geçen yazarların da bulunduğunu örnek vererek açıklar:

"Fransada Tankrat Martel [Tancredi Martel] isminde bir muharrir vardı. Pek birinci sınıftan bir muharrir değil, fakat birkaçı burada benim külüstür kütüphaneme girmiş birçok roman ve birçok makaleler yazmış bir adam.

Bu Tankret Martel iki hafta evvel bir tavan arasında açlıktan ve soğuktan vefat etmiş, yattığı yerde ölüsünü saracak bir yatak çarşafı bulamamışlar. (Les Nouvelles Literaires) ismindeki mecmua bu zavallı adam için mersiyeye benzer bir yazı yazıyor." (Akıl Hocası, 1929, 21 Şubat: 2)²

"Edebiyat ve Para" başlıklı yazıda özellikle edebî eserlerin dergi ve gazete sayfalarında ilan ve reklam yoluyla tanıtımları yapılması gerektiği üzerinde durulur. Selami İzzet, 1933'te kaleme aldığı "Sanat ve Para" adlı yazısında "Akıl Hocası"yla aynı görüşleri paylaşır (1932, 24 Kânunuevvel: 3). Ona göre bizdeki genel kanaat, Batı'da sanatçılar zenginken ülkemizde sanatçılarımızın sefalet içinde yaşadığı yönündedir. Bu anlayış o kadar benimsenmiştir ki aksi düşünülemez. Halbuki Batı'da da sanat zannedildiği gibi her zaman para kazandırmamaktadır. Maurice Dekobra gibi popüler yazarların aksine Charles Dickens, Honore de Balzac, Oscar Wilde gibi büyük yazarlar da parasızlıktan borç içinde yaşamışlar ve bu yüzden hapse mahkûm olmuşlardır. Batı'da olduğu gibi bizde de sefalete düşmüş yazarların yanında refaha kavuşmuş yazarlar da vardır. Oysa Selami İzzet; şikâyetle bulunmak, durumdan sızlanmak için sadece sefalet düşen yazarlara bakmamızın yanlış olduğunu dile getirir. Durumu değerlendirirken rahat yaşamış ve yaşayan yazarlarımızı da dikkate almamız gerektiğinin altını çizer.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1933'te neşrettiği "Şimdiki San'at ve San'atkâr"da konuyu farklı açılardan değerlendirmiştir. Ekonomik buhranın özellikle sanatı etkilediğini ifade eden yazara göre sanatçılar geçim sıkıntısından ötürü aklı ile midesi arasında yaşam mücadelesi vermektedir ve yazarın "şuûr"u "istikâmet"ini şaşırmıştır. Bunun sonucunda eserler; fikir, düşünce, görüş bakımından başıboş kalmıştır. Bu sebeple Hüseyin Rahmi, sanat bakımından bir kıymeti olmayan, âdeta günü kurtaran, basit, alelâde eserlerin ortaya çıktığını "Bedihi bir şeyi burada tekrarlamaktan niçin çekinelim. Bugün gazete ve mecmualarımızda bu çerçeveye sokulmak istenen eserler gündelik sür gitsin kalemlerle yazılmış ne kadar banal şeylerdir." (1933, 9 Kânunusani: 6) sözleriyle ifade eder. Hüseyin Rahmi'ye göre bu durumun başlıca sebebi halkın "yüksek sanata" tahammül edemediği için gerçek sanatçıların okuyucu bulamamalarıdır. Çünkü "romanın her sahifesi kanlara bulanmadıkça okuyanlarda bediî hayır behimî heyecan" uyandırmadıkça kitaplar satmamaktadır. Hüseyin Rahmi, romanın yanı sıra tiyatrodaki Darülbedayi'de sahnelenen oyunlarda da aynı özelliğin yani "halkı memnun etme"nin ön planda olduğunu dile getirir. Özellikle "Tüyleri ürpertici bir sahne, bir vak'a, bir roman..." sözleriyle reklamı yapılan eserler, halk tarafından ilgiyle karşılanmaktadır. Bu sebeple bir yazar, reklamı yapılan heyecanlı romanlar gibi eser yazamadığında kendine okuyucu bulamamakta ve yaşadığı

² Çalışmamızda gazeteden alıntı yaptığımız metinlerin aslına sadık kalarak olduğu gibi aktarmaya çalıştık. Birkaç yerde anlam bulanıklığını gidermek ve yabancı sözcüklerin orijinal yazımlarını göstermek amacıyla köşeli ayraç "[]" kullandık.

geçim sıkıntısı devam etmektedir (1933, 9 Kânunusani: 6). Hüseyin Rahmi, burada sanatçıların maddi yönden zor durumda olmasını, içinde yaşadığı toplumun kültür seviyesiyle de ilişkilendirir. Sadri Ertem ile Hakkı Süha Gezgin; konuyla ilgili yazılarında sanatçıların, estetik zevk ve sanat görüşü bakımından diğer kişilere göre “yaratıcı, üstün fikirli” olduklarını vurgular ve bu özelliklerinden ödün vermeyerek eserlerini ortaya koymalarını ister. Sadri Ertem, “Sanatkârın Derdi” başlıklı yazısında, sanatçıların çektikleri sıkıntıları farklı bir bakış açısıyla değerlendirir. Yazısında “inkılapçı insan tipi”ni önden gidenler; “yeni günleri, yeni yaşayışları, yeni ruhları fetheden” insanlar olarak tanımlar. Ona göre bunlar arasında “büyük kahramanlar, kâşifler, âlimler, sanatçılar, diplomatlar ve filozoflar” yer alır. Bu insanlar, rahat bir hayatın içinden çıkmadığı gibi onların hayatlarında sürekli aşmaları gereken engeller vardır:

“Hiçbir sosyete, hiçbir yeniliği, hiçbir ileri hareketi:

-Oh, ne iyi imiş diye kolayca benimsemez. Güçlükler, yoksulluklar, hattâ hakaretler, kötülükler birinci plândaki adamın önüne birer birer tel örgü gibi yığılır.

Politikadan san'ate kadar büyük adamın nasibi budur.

Önden giden çığır açan, yol arıyan san'at adamı da günü gelinceye kadar yarı anlaşılın, karanlık konuşan bir insandır.

O, rahat değildir.” (Ertem, 1935, 1 Mayıs: 3)

Sadri Ertem, gelecek için bir model, bir timsal olacak eserleri veren sanatçıların, fikir adamlarının genellikle bir hüznün ve acı içinde olduğunu belirtir. Fakat Sadri Ertem'e göre sanatçının kederi; onun kıymetinin bilindiği, sanatının anlaşıldığı gün sona erecektir. Tıpkı “hüznün içinde ölen Nedim'in şimdi gülebilmesi”ne benzer diyerek sanatçıların, “öncü, çığır açıcı” fikirlerinden taviz vermemelerini savunur:

“Büyük sanat adamının hayatında hüznü normal bulalım. Rahat, hayatı evvelden biçilmiş örneklere göre tanıyan sanat adamı ancak maneviyatı göbek salıvermiş etli dudaklarında budalalığın sırtıttığı bir yağ tulumudur. Onun tek canlı tarafı edebiyat kaidelerile geviş getirmektir.” (1935, 1 Mayıs: 3).

Hakkı Süha Gezgin de “Satılık Sanat!” başlıklı manidar yazısında konuyla ilgili görüşlerini Batı edebiyatından örneklerle açıklar. Yazar, Fransız Akademisi üyelerinden Pierre Benoit'nın *Novel Litterer*'de yayımladığı ve “düşüncenin pazara çıkış tarihi” üzerine düşüncelerini aktardığı makalesinden örnekler vererek sanat-para ilişkisini değerlendirir. Hakkı Süha'ya göre önceleri “zekâ ve kalem” sanatçıya sadece şan ve ün getirmiştir. İnsanlık, şiir ve sanatta profesyonelliğe ancak yirminci asırda erişebilmiştir. Bu bakımdan eski sanatçılar “dehalarını”, yeteneklerini satmaktansa dilenmeye razı olmuşlardır. Her ne kadar Doğu'da ve Batı'da yetişen sanatçılar saraylara, şatolara ve konaklara sığınmaktan çekinmemişlerse de bu durum onlara ağır gelmemiştir. Çünkü bir kralın, bir vezirin ya da akıllı bir zenginin himayesine giren fikir adamları kendini fikirlerini anlayan bir çevreye girmiş saymışlardır. Hükümdarlar da şöhretlerini, himayerine aldıkları bu dehalara borçludur. Hakkı Süha Gezgin, eski sanatçıların sadece güzeli aradıklarını, bu uğurda sanatlarını satılığa çıkarmadıklarını ifade eder. Sanatın da ancak bu tür sanatçıların elinde yükselebileceğini belirterek dehanın, para ile ölçülemeyeceğini anlatır:

“Eski sanatkâr yalnız güzeli arar, başka bir varlığa başını çevirmezdi. Düşüncenin, duygunun pazara çıktığı günlerden beri, kalemlerin banknotla kefenlendiğini görüp tiksindik. İnanmadığımız, duymadığımız yazanlar çoğaldı. ‘Püşkin’ [Puşkin] sanatkârı anlatan sözünde: ‘O, dehasının kıvılcımlı örsünde altın bir ok yapar ve sonra bu oku güneşe doğru fırlatarak boşluktaki yaldızlı uçuşuna bakar.

İşe o kadar' der. Sanat, ancak böyle görenlerin elinde parlayıp sevildi. Eskiden de şimdiki kalem bazirgânları yetişse idi, dünyada şiirlerin allahı, fikrin mabedi kurulmayacak, kulluk edenler bulunmıyacaktı. Dehanın para ile ölçülmeğe başlaması, yer yüzünde onu alçaltmak için örülmüş bir tuzaktır." (Gezgin, 1935, 17 Birincikânun: 3)

Vakit gazetesinde "edebiyat-para" ilişkisini ele alan yazıların bir kısmında sanat, paraya tercih edilirken diğer yandan sanatın gücü, üstünlüğü savunulmuştur. Özellikle toplumcu-gerçekçi edebiyatın öncü yazarlarından biri olan Sadri Ertem ile sanatın üstünlüğünü eserlerinde öne çıkaran Hakkı Süha Gezgin'in konuyla ilgili görüşlerinde sanatın, bir ticari kazanç sağlama aracı olamayacağı vurgulanmıştır.

2. Yazarları Himaye ve Yazarların Özgürlüğü

1936'dan itibaren *Vakit* gazetesinde, yazarların edebiyattan para kazanma meselesi yerini yazarların devlet tarafından himaye görmeleri ve bu durumun ortaya çıkaracağı olumlu-olumsuz sonuçların tartışılmasına bırakır. Özellikle genç ressamın devlet himayesine alınacağı haberlerinden sonra genç yazarların da himaye isteklerini dile getirmelerinin üzerine, *Vakit* sütunlarında bu mesele her yönüyle tartışılan bir konu haline gelir. Yazarların himaye altına alınmasıyla ilgili ilk yazı Sadri Ertem tarafından "Muharririn Hürriyeti" başlığıyla kaleme alınır. Sadri Ertem, konuyu yazarın özgürlüğü çerçevesinde değerlendirir (Ertem, 1936, 3 İkincikânun: 3). Ona göre yazarın, "nazarî mahiyette" bir özgürlüğü vardır. Yazarın; sanatını göstermek için kaleme, mürekkebe ve kâğıda muhtaç olduğu günden bu yana özgürlüğü gitgide daralmıştır. Rönesans'tan önce kendisi için yazdığı düşünülen sanatçı; "kendisine benzeyen birtakım kişilerin istekleri"yle ve sanatçılardan oluşan okur kitlesinin tenkitleriyle sınırlanmıştır. Muharrirler okuyucularını tanımıştır ve onlarla yüz yüze gelmiştir. Sıkı meslek disiplini, sanat görüşü, sanatçının bütün varlığı üstünde hâkim bir konumdadır. Rönesans'la birlikte yazarın yeni yurdu saray olmuştur. Rönesans hükümdarlarının; kendi zaferlerini söyleyecek, aşk efsaneleri anlatacak ve saraydaki insanları eğlendirecek insanlara ihtiyacı vardır. Sanat da saraylara bu şekilde yerleşmiştir ve Rönesans sanatçısı da geçimini saray hazinesinden gelen parayla sağlamıştır. Böylece saraydan kazandığı unvanlar, rütbelere, nişanlar, hediyeler; sanatçının özgürlüğünü kısıtlamaya başlamıştır.

Matbaaların kurulmasıyla sanatçılar kendilerini yavaş yavaş saraylardan çekerek geçimlerini bir meslek adamı olarak sağlamaya başlamışlardır. Sadri Ertem, sanatçının kendi işini meslek haline getirmesini bir kazanç olarak görür; fakat sanatçının bu durumda da tamamen özgürleşemediği fikrindedir. Ona göre sanatçının karşısına, özgürlüğünü kısıtlayan başka zincirler yani toplum ve "finans kuvvetleri" çıkmıştır:

"Sanatkârın kendi işini bir meslek haline koyması bir kazançtı. Fakat bu zamanda onu hür olduğunu, istediğini, istediği gibi söylediğini sanmak hatalıdır. Onun gene boğazında bir zincir vardır: Küttele!

Küttele onu sürükler. Küttele ona istediğini yazdırır. Kendi arzusuyla kütlenin arzusu arasında mutabakat olduğu takdirde kendini hür sanır. Fakat bu zaman, baskı makinelerinin ve yazı müesseselerinin finans kuvvetlerinin eline geçmediği günler de bir hakikattir." (1936, 3 İkincikânun: 3).

Yazarlar, eserlerini bastırabilmek için ya kitapçılara ya da "organize müesseseler"e muhtaçtırlar. Kitapçılar toplumun istekleri ölçüsünde, müesseseler de kendi finans politikaları ve idarecilerinin şahsi politikaları doğrultusunda kitap basmaktadırlar. Bu durum karşısında Sadri Ertem, muharrirlerin özgür olamayacağının altını çizer.

Bir sonraki yazısında Sadri Ertem, “Sanat nasıl korunmalıdır?” sorusuna cevaplar arar (Ertem, 1936, 13 Birinciteşrin: 5). Yazısının başında sanatın; politikanın emrine girerek sanatçıya bir rant sağlamadan, dünya ölçeğinde bir değer haline nasıl getirilebileceğini sorar. “Sanat yağlı göbeğin, refahın harcı değildir. Büyük sanatkâr ıstırap ve sefaletle çıraklık ederek mertebesini bulmuştur.” cevabını kabul etmez. Sanatçıyı sadece sanatçı yapacak ve sanatçının seviyesini yükseltecek imkânların hazırlanmasını ister. Ona göre ülkemizde kültür-sanat seviyesini yükseltecek imkânları yaratmak “fertlerin harcı” değildir. Sanatçıları “fert halinde” beslemek de istenilen sanatçıyı yaratmaya yeterli değildir:

“İstidatlı bir genç ressam tasavvur ediniz. Bu adamın nelere ihtiyacı yoktur? Evvelâ yaşayacaktır. Şüphesiz ki bu bizde en kolay halledilebilecek, yani bir ferdin çalışması ile elde edilecek bir şeydir. Fakat ferdin, kendi kendisine halledemeyeceği meseleler sanatın asıl bel kemiğini teşkil eder. Meselâ müzeler, sanat galerileri, muhtelif memleketlerin sanat kültürleri ile karşı karşıya gelmeden bir sanat adamının dünya mifyasında üstün bir seviyeye ermesi mümkün değildir.

Aynı şeyi, edebiyattan, musikiye kadar bütün sanat eserlerine tatbik edebilirsiniz.” (1936, 13 Birinciteşrin: 5).

Sadri Ertem, sanatın himayesinin öncelikle yetenekli sanatçıların memleket genelinde keşfedilmesiyle başlayacağını ileri sürer. Keşfedilen sanatçıların; memleketi gezip görmesinin, sanat kültürlerini yükseltmesinin “fertler” tarafından sağlanamayacağına dikkat çeker. Ülkemizde “sanatı sanat için himaye”nin bir zorunluluk olduğunu dile getiren Sadri Ertem’e göre, sanatçıya eser verme imkânını ortaya çıkaran özgürlük de ancak devlet desteğiyle temin edilebilir.

Sanatçının özgürlüğüne dair bir diğer yazısında Sadri Ertem, sanatçıyı meydana çıkaran şartların sadece “hürriyet ve hürriyetsizlik” gibi tabirlerle açıklanamayacağından bahseder (Ertem, 1937, 25 Haziran: 2). Ona göre, sanatçı çok eski zamanlarda ortaya çıkmıştır. Buna karşın “hürriyet” sözü politik bir kavram olarak toplum hayatına çok kısa bir süre önce girmiştir. Hürriyet sözünden psikolojik anlamda ya da “determinizm” dışında “sonsuz bir hürriyet” anlamı kastediliyorsa, dünyada insanlar yaşadıkça buna imkân yoktur. Politik anlamda hürriyet mümkündür; bu da “zaruretler”den herhangi birini seçmektir. Edebiyat tarihimizde sanatçının varlık sebebinin politik hürriyet olmadığına dair birçok örnek vardır:

“Sanatkâr varlığının sebebi eğer şu, bugün harcıalem şekilde ileri sürülen politik hürriyet ise bütün dünya sanat hayatını, sanat tarihini inkâr etmek lâzım gelecektir.

Kafalarını, bir espri ve yahud bir fikir için feda eden sanat adamları, sanat için hürriyetin bir sebep olmadığını göstermeğe kâfidir.

Nef’î, Nesimî, ilk plânda insanın aklına gelen isimlerdendir.

En koyu istibdad devirlerinde, cemiyetlerin ferdlerine asla göz açtırmadıkları zamanlarda bile en büyük sanat adamlarının yetiştiğini görürüz.” (Ertem, 1937, 25 Haziran: 2).

Sadri Ertem, sanatçıyı yaratan unsurun onun “derunî hayatı” olduğunu söyler. Sanat eserinin yazılı hâle gelmesi, elden ele dolaşması belki özgürlüğün olmadığı zamanlarda çok zordur. Buna karşın hiçbir “istibdad” insanlardaki “bir çene ile bir kulak arasındaki fisiltı” denilen kuvvetle mücadele edememiştir. Böylece birçok şaheser, “fisiltılarla” bir insanın ruhundan başka insanların ruhuna nüfuz etmiştir. Sanatçıyı meydana getiren unsurlar “hürriyet-hürriyetsizlik” kavramlarının dışında aranmalıdır.

Atatürk Dönemi’nde Atatürk ilke ve inkılaplarının halka daha iyi anlatılması ve benimsetilmesi amacıyla güzel sanatlara ayrı bir önem verilmiştir. 1933 yılında düzenlenmeye başlayan “İnkılap

Sergileri", devletin bu alanda daha fazla girişimlerde bulunmasına öncülük etmiştir (Bileydi Koç, 2023: 46-47). 1933'te *Vakit*'te çıkan bir habere göre, Güzel Sanatlar Akademisi ve Milli Eğitim Bakanlığı iş birliğiyle sanatçılarla ilgili birtakım kararlar alınmıştır. Güzel Sanatlar mensupları bir kongre düzenleyecektir ve bu kongrede görüşülecek konularla ilgili sanatçılar çeşitli işler yapmaya davet edilecektir. Akademi'den mezun olan genç sanatçılar devlet himayesine alınacaktır. Ayrıca devlet ve kurumlar tarafından yeni inşa edilecek bir binanın keşif projesine yüzde beş kadar bir miktar da ilave edilerek inşa edilecek bina; resim, heykel gibi eserlerle kıymetlendirilecektir (San'atı Himaye, 1933, 3 Mart: 8).

Genç ressamın devlet tarafından himaye altına alınacağı haberinden sonra 1937'de genç yazarların da ressamlar gibi himaye istediklerine dair imzasız olarak kaleme alınan kısa bir yazı yayımlanır. Bu yazıya göre, Yaşar Nabi, Cahit Uçuk ve Cahit Sıtkı gibi yazarlar ve şairler Kültür Bakanlığıyla iletişime geçerek ressamlar gibi kendilerinin de himayelerini isteyeceklerdir. Genç yazarların ve şairlerin günün şartları altında kendilerini yeterince edebiyata veremedikleri ve böylece edebiyatın da kendilerinden istifade edemediği şu sözlerle açıklanır:

"Muharrir ve şairler, bugünkü vaziyet dahilinde çalışmak imkânlarının diğer başka günlük meşgaleler arasında dağıldığını ve netice olarak memleket edebiyatının kendilerinden istifade edemediğini ileri sürmektedirler. İşe devlet müdahale ettiği takdirde hem Türk edebiyatının inkişafına büyük bir yardım olacağı hem de daha verimli bir vaziyet ihdas edileceği kanaatinde dirler." (Genç muharrirler ve şairler de himaye isteyecekler, 1937, 12 Nisan: 1-4).

Bu kısa yazının ardından *Vakit*'te yazarları himayeyle ilgili bir anket açılır. Bu ankette Sait Faik Abasıyanık, Osman Cemal Kaygılı, Salih Zeki Aktay, Ziya Osman Saba ve Cahit Sıtkı Tarancı'nın cevapları aktarılır. Sait Faik Abasıyanık, gençlerin himaye isteğine hak verir. Ona göre, edebiyatçıların çalışmaları dağınık haldedir ve sanatçılarımız biraz da tembeldir. Devletin himayesi, sanatçıyı bu tembelliğinden çıkaracak ve kudretinin dağılmasını önleyecektir (San'atkarın himayesi için ediblerimiz ne düşünüyorlar?, 1937, 13 Nisan: 7).

Osman Cemal Kaygılı da gençlerin edebiyat âleminde daha iyi ve faydalı eserler verebilmeleri için himaye altına alınmalarının iyi olacağı fikrindedir. Yazarların ve şairlerin geçim derdi içinde farklı mesleklerde çalışmasıyla edebiyatın gelişmesi mümkün değildir. Bununla birlikte edebiyatçıları devlet yardımı alıyor diye eline kalem alan her kişinin de çıkıp "Ben edebiyatçıyım yardım isterim." diye ortaya atılmaması gerektiğini söyleyerek gerçekten değerli olan ve takdir edilen gençlerin himaye altına alınmasını tavsiye eder (1937, 13 Nisan: 7).

Ziya Osman Saba'ya göre gençlerin himayesi şüphesiz iyi olacaktır. Himayeyle beraber sanatçının özgürlüğünü de göz önünde bulundurmaktır şarttır. Ancak bu mümkün değilse, sadece tercüme işlerinde himaye uygulanabilir. Çünkü tercüme kütüphanemiz ancak devlet desteğiyle mümkün hâle gelebilecek planlı bir çalışmayla zenginleşebilir. Cahit Sıtkı Tarancı da Ziya Osman Saba'nın tercüme işleriyle ilgili düşüncelerine katılır. Şimdilik telif eserleri bir tarafa bırakarak himayede önceliği tercüme işlerine vermek gerektiğini ileri sürer. Senelerden beri tercüme kütüphanesinin zenginleştirilememesinin nedeni olarak "fert mesaisinin dağınık bir şekilde harcanması"nı gösterir. Devlet himayesinin sanatçı için faydalı olacağını ve bu sayede aslına sadık ve edebî bir tercüme kütüphanesine kavuşacağımızı dile getirir (1937, 13 Nisan: 7).

Ankette himaye meselesine tek karşı çıkan Salih Zeki Aktay'dır. Ona göre, yazarların himaye altına alınması; sanata en büyük darbeyi vurmaktır ve edebiyatı öldürmek demektir. "San'at kendi kendine, bizzat kendisi olduğu zaman ve kendi hürriyetinin havası içinde inkişaf ettiği vakit san'at

olur.” Sanat bizde senelerden beri en büyük himayeyi görmüştür; fakat himaye gören sanatçıların eserleri hiçbir zaman yüksek sanat kalitesine ulaşamamıştır (1937, 13 Nisan: 7).

Himaye haberi ve anketinin ardından Nurullah Ataç, “Sanatkârları Himaye Meselesi” başlıklı bir yazı kaleme alır. Salih Zeki Aktay’ın “Sanat kendi kendine, bizzat kendisi olduğu zaman ve kendi hürriyetinin havası içinde inkişaf ettiği vakit sanat olur.” sözlerini değerlendirir (Ataç, 1937, 15 Nisan: 3). Salih Zeki’nin, sanatçının “müstakil” kalmasını istemesini haklı bulur; hükümetin yapacağı yardıma karşılık olarak birtakım isteklerinin olabileceğini belirtir. Bu istek de edebî eserlerde hükümetin kendi ideolojisinin müdafaasıdır. Rusya’da devlet himayesinde çalışan yazarların çok zayıf eserler ortaya koyduklarını ve bu duruma Tolstoy’un bile isyan ettiğini ifade eder. Devlet himayesinin resimde, müzikte ve heykelde mümkün olabileceğini; fakat edebiyatta mümkün olamayacağını “Ressam ile bestekâr, şekillerden ilham alıp yine şekiller yaratırlar; halbuki şair, muharrir histen, fikirden hız alarak şekiller yaratır. Bunun için onun, yalnız sanatkâr sıfatı ile değil, düşünen bir adam olmak sıfatı ile de azamî hürriyete ihtiyacı vardır.” (1937, 15 Nisan: 3) sözleriyle açıklar.

Nurullah Ataç’a göre yazarlar ve şairler özgürlükten mahrum kalınca “cansız kalıplar” yaratırlar. Yazarları hükümet kontrolünde olan, özgür olmayan bir hava içinde yaşayan ülkelerde bilhassa şeklin zayıflamasından ve şekle karşı bir husûmet doğmasından şikâyet edilmektedir. Ancak şeklin bozulmasına sebep olan heyecanın zayıflaması ve dışarıdan zorla aşılınmış bir heyecan haline gelmesidir. Birçok büyük eser, yazarların “müesses nizama” karşı isyanını içerir. Buna karşın devletin himayesinde olan yazarların uysal ve “muvafık” olması zorunludur. Aksi takdirde devlet himayesini kaybeder. Savunduğu ideolojiye samimiyetle ortak olsa dahi sürekli söylediklerinin “dogma”ya uygun olup olmadığını gözetmek zorundadır. Haliyle kendi hislerini, fikirlerini söyleyemez hâle gelir.

Şair ve yazarların devletten himaye görmesini isteyenlerin, himayenin bu türden zararlarını da düşünmeleri gerektiğini vurgulayan Nurullah Ataç, Salih Zeki Aktay’ın “Edebiyatı öldürmek için ve sanata en büyük darbeyi vurmak için bundan daha iyi bir şey düşünülemez!” sözlerini ülkemiz açısından pek yerinde bulmaz. Yazarları başka işlerde çalışmaya mecbur olan bizim gibi ülkelerde sadece yazılarıyla geçinebilen çok az muharrir vardır. Farklı bir işle meşgul olan birçok yazarımız da edebiyattan uzaklaşmaktadır. Arzu edilen durum; yazarların devletten alacağı himayeye değil, doğrudan doğruya okurlarından kazanacağı para ile geçinebilmesidir. Ancak günümüzde buna imkân olmadığı için devletin, okur kitlesinin yerini alması beklenmektedir. Kalabalık bir okur kitlesinin oluşacağı ve yazarların sadece yazılarıyla geçinmelerinin mümkün olacağı güne kadar genç-ihtiyar, her yazarın devletten himaye beklemeye hakkı olduğunu ileri sürer. Zamanında edebiyat dışı birtakım işler verilerek himaye edilen birçok yazarımız, şairimiz olmuştur. Nurullah Ataç, bu tür himayenin de yazarları edebiyattan uzaklaştırdığını ve edebiyatımızın gelişmesine engel olduğunu ifade eder (1937, 15 Nisan: 3).

“Himaye Meselesi (II)” başlıklı yazısıyla himayeye dair düşüncelerini dile getirmeye devam eden Nurullah Ataç’a göre sanatçıların himaye edilmesi gereklidir (Ataç, 1937, 23 Nisan: 3). Ancak hangilerinin değerli eserler verebileceğini ve desteğe değer olduğunu kestirebilmek zordur. Hangi genç yazarların ümit veren yeteneklere sahip olduğunu belirlemek için liyakatli ediplerden oluşan heyetin, bir akademi kurabileceğini ileri sürer. Bu akademinin kararlarına da tamamen güvenilemeyeceğini düşünür; çünkü “sanat yeteneğinin müsbet bir ölçüsü” yoktur. İlk eserleriyle edebiyatımızda ümitlerle karşılanmış; ancak sonradan hemen yok olan bazı genç yazarların

görüldüğünü dile getirir. Haliyle akademiye oluşturan üyelerin her ne kadar kıymetli kişiler olsa da onların da iyiyi ortaya çıkarma konusunda yanılacaklarını söyler. Oluşturulmasını teklif ettiği akademinin kendince olumsuz gördüğü özelliklerini sıraladıktan sonra Nurullah Ataç, akademinin olumlu sonuçlarını şu şekilde açıklar:

"Bir kere kendi azaları için faydalıdır: onlara, asıl vazifeleri[nin] edebiyatla uğraşmak olduğunu unutturmadan, geçinmelerine, serbestçe çalışmalarına yetecek parayı temin eder. Edebiyat adamlarımız ekseriya kendilerine, başka işler verilmek suretile himaye ediliyor; o işlerde ise kendilerinden asıl beklenen şeyin, yeni eserler vermek olduğunu çok defa unutuyorlar, artık çalışmaz, kitab yazmaz oluyorlar. Halbuki bir edebiyat akademiası teşkil olursa oraya seçilecek kimselerin çalışmak, eser vermekte devam etmek mecburiyetinde olduklarını daha kuvvetle hissedeceklerini sanıyorum." (1937, 23 Nisan: 3)

Ona göre akademideki üyeler, genç yazarlarla mecburen meşgul olacaklardır. Genç yazarlarımız, yaşlı yazarlar tarafından dikkate alınmadıklarının farkındadırlar. Oysa genç bir sanatçının en çok gücüne giden şey görmezden gelinmesi, büyük edebiyatçılardan bir tepki alamamasıdır. Akademi gereklidir, bir dereceye kadar da iyidir; fakat birtakım sakıncaları da vardır. Bu sakıncaların önüne geçmek için bazı "teşekküller" de bulunmalıdır. Bu "teşekküller" in başlıcası da mecmualardır. Nurullah Ataç, devletin birçok mecmua neşretmesini ve bu mecmuaların da ayrı ayrı akımları temsil etmesi gerektiğini tavsiye eder. Mecmuaları çıkaranların da bununla kendini geçindirebileceklerini ifade ederek mecmuaların birbiriyle rekabet içinde olmalarının da edebiyatı canlandırabileceğini dile getirir. Devletin aynı zamanda sanatçılara yazılar ısmarlayabileceğini, bu yazıları da mecmualarda yayımlayabileceğini, kitap olarak basabileceğini, gazetelere ve kitapçılara dağıtabileceğini öne sürer (1937, 23 Nisan: 3).

Himaye tartışmasına Hakkı Süha Gezgin de "Sanat İmaretanelerine Doğru" başlıklı makalesiyle katılır. Yazısında, bir ülkede sanatın toplum tarafından bir ihtiyaç olarak görülmesine kadar devletin sanatçıları desteklemesi gerektiği görüşündedir. Hüseyin Baykara ve Ali Şîr Nevâî ilişkisinden hareketle geçmişte himaye göremeyen birçok yetenekli sanatçının kendini gösteremeden yok olup gitmiş olabileceğini düşünür:

Edebiyat, resim, musiki, mimarî diye andığımız güzel sanatların, bir vatan için değerini herkesten önce, baştakiler sezer. Çünkü uyanık ve ileri adam onlardır. Ve onları başa geçiren de bu geniş düşünüşleridir.

Tarihin akışını değiştirmek kimsenin elinde değil. Geçmişte böyle oldu. Bugün de böyle oluyor, yarın da böyle olacak. 'Hüseyin Baykara'yı 'Alişir Nevai'nin eserlerinde büyümüş görüyoruz. Sanatkârın dehâsı, bir ikinci güneşinin cömertliğiyle Baykaranın gölgesini asırlar üstünden aşırarak zamanımıza kadar getirdi. Fakat bu, yalnız 'Alişir'in emeğinden doğmuyor.. Baykarasız bir Alişir'de asla bu kudret beliremezdi. Kim bilir bu güneş olmak için yaratılmış kaç istidad, bir himaye ufkü bulamamak yüzünden sönüp gitti." (Gezgin, 1937, 17 Nisan: 3)

Hakkı Süha, Divan edebiyatımızdaki şairlerinden ve Batı'da Rönesans sanatçılarından örnekler vererek bu sanatçıların saray himayesiyle eserlerini ortaya koyabildiklerini söyler. Çünkü bu sanatçıların eserlerini çoğaltmaya, yaymaya ve şöhretlerini arttırmaya güçleri yoktur. Bunun için anlayışlı bir zengine, zamanın hükümdarlarına "yanaşmak" zorunda kalmışlardır. Sanatın ancak "ıstırap"la ortaya çıkabileceği düşüncesine karşı çıkar. Açlığın, hiçbir şekilde sanatı yükseltmeyeceğini; aksine yeteneği öldüren ve insanı hayvanlaştırabilen bir durum olduğunu açıklar. İnsanın da hayvanlıktan ne kadar uzaklaşırsa sanata o kadar çok yaklaşacağını ifade eder. Ona göre 19. yüzyıldan sonra edebiyat kendi ayakları üzerinde durabilecek bir hâle gelmiştir.

Okuma zevki halka indikçe sanatçıların değeri yükselmiştir. Böylece himaye altında olmadan bazı sanatçılar eser yaratma imkânına kavuşabilmiştir. Bu durum da milletlerin ilerlemesinde önemli bir adım sayılabilir. Haliyle genç edebiyatçılarımızın himaye isteğinin yadırganması yanlıştır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazı gençlere şair, yazar oldukları ve kendilerinden gelecekte iyi eserler beklendiği için bankalarda, Halkevlerinde, şirketlerde devlet memurluğu verilmektedir. Hakkı Süha Gezgin; şaire sadece şiir yazsın diye aylık bağlanmayacağını, ona geçimini sağlayacak bir iş bulunacağını ya da yazdıklarının satın alınacağını belirtir. Ayrıca geçmişte sanatçıları himayenin çareleri aranırken akla sadece sanatçılara Darülaceze'de birer oda tahsis etmekten başka bir şey gelmediğini dile getirerek bu çarelerden çok daha iyi şartları sağlamamız gerektiğinin altını çizer (1937, 17 Nisan: 3). Hakkı Süha'nın bu yazıdaki ıstırapla ilgili olumsuz düşünceleriyle daha önce kaleme aldığı ve yukarıda değindiğimiz 1935 yılında kaleme aldığı "Satılık Sanat!" başlıklı yazısındaki ıstırapı yüceltici düşüncelerinin çelişmesi dikkate değer bir ayrıntıdır.

"Sanat ve Refah" başlıklı diğer bir yazısında "Refah sanatı öldürür mü?" sorusuna cevaplar arar (Gezgin, 1937, 17 Haziran: 3). Eskiden dehanın, ıstırapın ve yoksuzluğun içinden çıkan bir cevher olduğuna inanıldığını belirtir. Batı'da 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başlarında yaşamış yazarlara bakıldığında çoğunun tavan aralarında yoksuzluk içinde yaşamalarının da bu inanışın izlerini taşıdığını ifade eder. Bunun sonucu olarak da bu dönemdeki eserler, değer ölçüleri bozulmuş olan topluma karşı bir hınç ve hicivle doludur. Ona göre sanat ve refah tezi bu eserlere "iki manalı bir dava halinde" sindirilmiştir ve bunları okuduktan sonra yazarın hangi kutba yakın olduğu pek kestirilemez. Geriye dönüp baktığımızda arkada sanatçılar için acı bir sanat tarihi vardır:

"Sanatkâr, bir zamanlar hokkabaz, sihirbaz, kâhin diye geçindi. Bu, içinde yaşadığı topluluğa üstün zekâsının bir hakkı idi. Fakat arada sanat kurban oluyor, eser doğmuyordu.

Daha sonraları sarayların, şatoların çengisi, zevk ve keyf vasıtası oldu. Caize ile hediye ile yaşadı, yahud süründü. Vicdanında altın zincirlerin ağırlığını taşıdı. Dili, düşündüğünü değil, hoşça gideni söyledi. Sazından gönlünün nağmeleri taşamadı. Çöle düşmüş ırmaklar gibi vakitsiz kurudular.

Hayvanın bile esiri kötü iken, üstün bir insan demek olan sanatkârların köleliği, insanlığın ruhunda çok ağır bir leke, kara bir damga bırakır.

Ne yazık ki yeryüzünde bu utanılacak damgadan kurtulmuş, bir tarih parçası yoktur." (Gezgin, 1937, 17 Haziran: 3)

Hakkı Süha, aç bir sanatçının eser vermesinin ve yaratıcılığını geliştirmesinin mümkün olmadığını dile getirir. Fuzuli'yi, Habibi'yi, Michelangelo'yu, Leonardo da Vinci'yi, François-Auguste Rodin'i örnek göstererek bu sanatçıları diğer sıradan insanlardan ayıran en önemli farkların gördükleri terbiye, yardım ve kavuştukları imkânlar olduğunun altını çizer. Yazarların ve şairlerin kendilerini geliştirmeleri için zengin bir kütüphaneye, felsefi kültüre ulaşmaları gerektiğini ileri sürer. Bunların da ancak parayla gerçekleştirilebileceği ısrarla vurgular. Ona göre sırtını zengin bir kütüphaneye dayamayan sanatçı ne kadar ince ruhlu olursa olsun saman alevi gibi gelip geçicidir, arkasından bir iz bırakmadan kaybolur. Haliyle refah, sanatın düşmanı değil aksine en büyük dostudur (Gezgin, 1937, 17 Haziran: 3).

"Edebiyat Devletçi Olabilir mi?" başlıklı yazısında Hakkı Süha Gezgin, gazetelerde bu konuyla ilgili anketlerinin yapılmasından hareketle düşüncelerini dile getirir. Sanatın her çağda kutsal bir varlıkmiş gibi sayıldığını, sınırlarına hürmet edildiğini belirtir. Ona göre, sanatı "bir devlet dairesi

haline" sokmak isteyenler ortaya çıkmışsa da bu durum, sanata bir düşmanlık ve onun asaletine bir hakaret olarak görülmemelidir. "Güzelliği yaratma heyecanıyla uğraşanları bir rejim çerçevesi içinde toplu görmek isteyenler" her şeyden önce sanatçıyı aklıktan kurtarmaya uğraşmaktadırlar. Sanatçı aç kalırsa sanatın kendisi de gelişemeyecektir (Gezgin, 1937, 23 1.Kânun: 3).

Hakkı Süha, ıstırabın dehâyı yarattığını düşünenlerin, alelade bir ıstırabı değil, ancak "cinsî zekâların sezdikleri iç ağrıları" kastettiklerini ileri sürer. Yüksek zekâ ve olgun gönül buhranlarını "maddî mahrumiyetlerle ölçmeyi gülünç bir aldanma" olarak görür. Sanatta himayenin gerekliliği-gereksizliğiyle ilgili tartışmaların devam ettiğini aktaran yazara göre her iki görüş de kendince haklıdır. Asıl dikkat edilmesi gereken noktanın gerçek ve ölümsüz sanat eserleri olduğunu şu sözlerle aktarır:

"Tarihin verdiği örnekler üstünde durursak şunu görürüz: Zaman zaman sanat değil, sanatkâr, bir sarayın, bir konağın bir şatonun saçakları altına sığındı. Bir tacın alkışçısı, bir kahramanın hayranı kesildi. Bunların kimi zekâsının sahnesinde kuklalar oynattı. Zaman, bu eserlerin üstündeki yıldızları döke döke geçti.

Sahteler çırçıplak kaldılar. Şimdi onları, divanların, şu mecmualarının yapraklarında ölü böcek koleksiyonları gibi sıralanmış görüyoruz." (1937, 23 1.Kânun: 3)

Günümüze kadar gelebilmiş olan ölümsüz gerçek sanat eserlerine baktığımızda, "sağlam bir inanış temeli"nin görüldüğünü ileri sürer. Yunus Emre'de, Nesîmî'de, Sühreverdî'de ve Doğu'nun bütün idealistlerinde görülen canlılığı, coşkun lirizmi yaratanın da bir fikre karşı derin iman olduğunu tekrarlar. Ona göre devletçiliği bir ideal haline sokmak isteyenler de sanatı hiçbir kayda bağlı tutmak istemeyenler de haklıdır. Bütün yüreği, ruhu ve fikirleriyle bir sanatçı devletçi olabilir; ancak sanat devletçi olamaz (1937, 23 1.Kânun: 3).

Sadri Ertem, "San'atin Himayesi" başlıklı kısa yazısında Hakkı Süha Gezgin'in sanatın değil, sanatçının himaye edilmesi gerektiğine dair düşüncelerine katılsa da bu hususta bazı sakıncaların da bulunduğunu ortaya koyar (Ertem, 1938, 20 Teşrinievvel: 3). Ona göre, sanatı ve sanatçıyı himayede farklar vardır. Öncelikle himaye, sanatı meydana getiren bir sebep değildir. Herkes sanatçıların refaha kavuşmalarını, geçim dertlerinden uzaklaşarak rahat bir hayata erişmelerini istemektedir. Ancak dünya ıstıraplarından uzaklaşan sanatçı, yaşadığı toplumun ıstıraplarından da uzaklaştığında "realite"den de uzaklaşabilir. Böylece hayatla irtibatını kesen sanatçının da artık iyi bir eser meydana getiremeyeceğini ifade eder. Sanatın himayesini, sanatı meydana çıkaracak şartlarda aramak gerektiğini ileri sürer:

"Meselâ sanakârın maharetini, teknik kudretini, derunî faaliyetini artıracak sebepleri hazırlamak bir sosyete için en mühim himaye şartlarından biridir. Çünkü bunlar sanatın inkişafına, sanatkârın otorite kurmasına imkân verecektir.

Sanakârın otorite temin etmesi için yapılacak hizmet sanatkârın hayatını bir minnet veya şükran hissiyle küçültmeyecek, onu bir menfaat mukabili beslenmiş insan haline koymıyacaktır." (1938, 20 Teşrinievvel: 3).

Sanatı bir tarafa bırakarak sadece sanatçıyı himaye altına almanın bir hizmetin bedelini ödemeye benzediğini belirten Sadri Ertem'e göre, her ödeme de bir iş karşılığında gerçekleşir. Halbuki sanatçı ne bir memurdur ne de tacirdir. Onun memurlaştırılması sanat adına hiçbir şekilde yararlı olmayacaktır. Bunun yerine sanatçının refahı, eserinin kaliteli olmasını ve kaliteyi anlayan bir okur veya sanatsever zümresinin meydana getirilmesini sağlamakla yaratılabilir.

İmzasız olarak yayımlanan “Bizde Himayeye Lâyık San’atkâr Yoktur! İddiası Karşısında...” başlıklı yazıda, Matbuat Müdürü Vedat Nedim Tör’ün *Ar* mecmuasında neşredilen yazısından parçalar nakledilerek genç ressamların kendisine verdikleri cevap aktarılır. Yazının geneli edebiyattan çok plastik sanatlar ve bu alandaki sanatçılarla ilgilidir. Vedat Nedim Tör, plastik sanatlar alanında bizde himayeye lâyık bir sanatçının olmadığını vurgular. Türkiye’de bir sanat buhranı olmadığını aksine bir sanatçı buhranı olduğunu söyler. Ona göre bizde sanatçılar kendi yetersizliklerini “muHITE ve memlekete” yüklerler. Birçok sanatçının meseleyi sadece maddî boyutuyla ortaya koyması büyük bir hatadır. Sanatçılara göre devlet, bütün sanatçıları iyi bir maaşa bağlasa her şey çözülecektir. Oysa Türk sanatçısının refah seviyesi yükseldikçe üretkenliği azalmaktadır. Vedat Nedim Tör, bu durumu; Yakup Kadri’yi, Ruşen Eşref’i ve Namık İsmail’i örnek göstererek açıklar. Hakkı Süha Gezgin’in yazılarındaki düşüncelerin aksine Vedat Nedim Tör, sanatı ıstrabın ve mücadelenin bir ürünü olarak görür ve refahın sadece bir “refah âlemi” olmadığını ileri sürer. Her sanatçının muhitinin ilgisine muhtaç olduğunu; fakat bu ilgiyi “kamçılacak” olan şeyin şikâyet değil sanatçının aralıksız üretkenliği olduğunu dile getirir (Bizde Himayeye Lâyık San’atkâr Yoktur!, 1937, 4 Temmuz: 8).

Himaye meselesiyle ilgili son yazı Fikret Adil tarafından “Edebiyatımız Nasıl Dirilebilir” başlığıyla neşredilir. Yazar, Hasan Âli Yücel’in *Akşam* gazetesinde kaleme aldığı “Başiboş Edebiyatımız” başlıklı yazısını değerlendirir. Hasan Âli Yücel, edebiyatımızdaki “teşkilatsızlık” sorunu ve bu soruna karşı alınması gereken önlemler üzerine düşüncelerini aktarmıştır (Yücel, 1938, 19 Kânunuevvel: 6). Fikret Adil de Hasan Âli Yücel gibi, bir memlekette edebiyatın nasıl gelişebileceğine dair cevaplar arar. Öncelikle dünyanın her yerinde edebiyatın himaye ve alaka ile geliştiğini belirtir. Bu himaye de geçmişten günümüze hükümdarlar, devletler ve matbaalar tarafından sağlanmıştır. Ona göre bu himayelerin hepsi aynı sonucu vermemiştir:

“Asilzadelerin himayesi bir nevi liberalizme yer vermekle beraber tereddide de yol açmıştır.

Devletin himayesi resmî, idarî bir netice vermiş, edebiyattan ziyade kitabeti doğurmuştur.

Asıl edebiyatı yaratan, tâbilerin alâkası oldu. Fakat sonraları bu da ticarî edebiyata yol açtı.” (Adil, 1938, 22 Birincikânun: 2)

Fikret Adil, Nurullah Ataç’ın “Himaye Meselesi (II)” başlıklı yazısında kurulmasını tavsiye ettiği akademiyle ilgili benzer düşünceleri paylaşır. Bir akademi kurulmasının, edebiyat ödülleri tesis edilmesinin devlet tarafından sağlanacak himayenin esasını teşkil edeceğini ifade eder. Fakat matbaacıların himayesini ve alakasını temin ederek asıl edebiyatın gelişebileceğini vurgular. Gazeteler nasıl kamuoyunun temsilcileriye matbaalar da bir memleketin edebiyatının temsilcileridir. Buna karşın her şeyden önce en gerekli olan matbaalar bizde yoktur. Edebiyatın gelişmesini isteyenler, her şeyden önce kültürü ve sistemi olan bir matbaa ve daha sonra bir dağıtım teşkilatı bulmak zorundadır. Fikret Adil, matbaalardan herhangi birinin aranılan özelliklere sahip bir “tâbi” olabilirse memleketin edebiyatına ve kültürüne çok büyük hizmet edeceğini ve aynı zamanda bu işten çok para kazanacağını altını çizerek. Bugün dahi onca sızlanmalarına karşın iflas etmiş bir matbaa olmadığını hatırlatır (1938, 22 Birincikânun: 2).

Vakit’teki “yazarları himaye ve yazarların özgürlüğü” ile ilgili yazıların bir kısmında yazarların devlet tarafından himaye altına alınmasına, edebiyatın gelişmesine engel olabileceği düşüncesiyle karşı çıkmıştır. Yazıların büyük bir kısmındaysa genç yazarları devletin himaye etmesi fikri desteklenmiştir. Ancak devlet himayesinin de yazarların özgürlüğü gözetilerek sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle Nurullah Ataç’ın, Hakkı Süha Gezgin’in, Sadri Ertem’in ve

Fikret Adil'in yazılarında sanatçıyı himayeden çok sanatçıların sanatlarını ortaya koyabilecek olanakların geliştirilmesine yönelik devlet desteğinin gerekliliği fikrini ön plana çıkarılmıştır. Bu desteğin de nasıl olması gerektiğine yönelik çeşitli tavsiyeler verilmiştir.

Sonuç

Yukarıda incelediğimiz 1929-1935 yılları arasında neşredilen yazıların ağırlıklı olarak edebiyatın ticarileşmesi karşısında yazarların yaşadığı ekonomik sorunları ve bunların nedenlerini ele aldıklarını görüyoruz. Selami İzzet, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Sadri Ertem ve Hakkı Süha Gezgin yazılarında sefalet ve refah içindeki yazarlardan örnekler vererek sanatı geliştiren unsurlara yönelik düşüncelerini aktarmışlardır. Hüseyin Rahmi Gürpınar, yazarların geçim derdine düşmeleri nedeniyle edebiyatın da gelişemediğinden bahsetmiştir. Halkın kültür seviyesini de sanatın gelişmesinde en önemli unsurlardan biri olarak göstermesi de dikkate değer bir ayrıntıdır. *Vakit* gazetesinin yazar kadrosunu uzun yıllar bulunmuş ve yazılarıyla edebiyata yön vermiş Sadri Ertem ve Hakkı Süha Gezgin; refah içinde olan yazarların iyi bir eser ortaya koyamayacağını, sanatın ancak zorluklar içerisinde mücadele eden, sanatını satılığa çıkarmayan sanatçıların ortaya koyacağı üstün sanat eserleriyle yükselebileceği fikrini ön plana çıkarmışlardır.

1936-1938 yılları arasında kaleme alınan yazılarda; ağırlıklı olarak Nurullah Ataç, Hakkı Süha Gezgin ve Sadri Ertem'in yazılarını görmekteyiz. Genç ressamların devlet himayesi göreceğine dair haberlerden sonra genç yazarların da himaye istemesi gündeme gelmiştir. Genel görüş, genç yazarların devlet himayesi görmesidir. Salih Zeki Aktay ve Vedat Nedim Tör, bu durumun sanata vurulacak en büyük darbe olduğunu ileri sürerek şiddetle karşı çıkmışlardır. Daha sonra toplumcu-gerçekçi edebiyatın öncü yazarlarından biri olan Sadri Ertem her ne kadar genç yazarların himaye edilmesini savunsa da devlet desteği alan yazarların refaha kavuşacaklarını, toplumun gerçeklerinden uzaklaşarak iyi eserler veremeyeceklerini öne sürmüştür. Ayrıca devlet himayesine giren yazarların özgür olamayacakları ve kendi duygularını, düşüncelerini dile getiremeyecekleri bir gerçektir. Sadri Ertem bu gerçek karşısında devletin, sanatçıların özgürlüğünü gözeterek sanatçıdan çok sanatı himaye etmesi gerektiği fikrini geliştirmiştir. Diğer yazarlar da devletin sanatı nasıl himaye etmesi gerektiği konusunda çeşitli çözüm yolları önermişlerdir. Hakkı Süha Gezgin, Nurullah Ataç ve Fikret Adil; sanatçılardan oluşan bir akademi oluşturulması, devletin zengin bir kütüphane tesis etmesi ve ülkede kitap basacak olan matbaacıların geliştirilmesi yönünde çeşitli çözüm yolları aramışlardır. 1933'ten sonra devlet politikası gereği Atatürk ilke ve inkılaplarının sanat yoluyla halka daha iyi bir şekilde benimsetilmesi amacıyla sanata ayrı bir önem verildiği bir gerçektir. Yeni kurulmuş bir ülke olan Türkiye Cumhuriyeti'nde, kültür-sanat faaliyetlerini geliştirebilecek tek güç devlettir. *Vakit* gazetesinde incelediğimiz yazılarda da edebiyatın geliştirilmesi için yazarlara devlet tarafından destek verilmesi, bu destek sağlanırken de yazarların özgürlüğünün gözetilmesi beklenmektedir. Özellikle *Vakit*'teki yazılarında edebiyatın "inkılapçı" olması gerektiğini şiddetle savunan Sadri Ertem'in; yazarların özgürlüğünü gözetmesi, yazarların devlet güdümüne girmesine karşı çıkması ve farklı çözüm yolları araması önemli bir ayrıntıdır. Ayrıca genç yazarları keşfederek onları geliştirecek deneyimli yazarlardan oluşacak bir akademinin kurulması, devlet eliyle zengin kütüphanelerin oluşturulması, ülkedeki kitapçıların geliştirilmesi önerileri de bu açıdan önemlidir. Yazarlara sadece memuriyet verilerek onlara bir maaş bağlanması istenmemiş, bununla birlikte onların sanatlarını ve eserlerini de geliştirebilecek çeşitli yollar tavsiye edilmiştir.

KAYNAKÇA

Kronolojik Gazete Yazıları

- [İmzasız], (1933). “San’atı Himaye”, *Vakit*, 3 Mart 1933, nr. 5441, s. 8.
- [İmzasız], (1937). “Dikkate Lâyık Bir Münakaşa: Bizde Himayeye Lâyık San’atkâr Yoktur! İddiası Karşısında”, *Kurun [Vakit]*, 4 Temmuz 1937, nr. 6996, s. 8.
- [İmzasız], (1937). “Genç Muharrirler ve Şairler de Himaye İsteyecekler”, *Kurun [Vakit]*, 12 Nisan 1937, nr. 6913, s. 1-4.
- [İmzasız], (1937). “San’atkârın Himayesi İçin Ediblerimiz Ne Düşünüyorlar?”, *Kurun [Vakit]*, 13 Nisan 1937, nr. 6914, s. 7.
- Adil, F. (1938). “Tahlil ve Tenkit: Edebiyatımız Nasıl Dirilebilir?”, *Kurun [Vakit]*, 22 Birincikânun 1938, nr. 7525, s. 2.
- Akıl Hocası, (1929). “Vaktin Akıl Hocası: Edebiyat ve Para”, *Vakit*, 21 Şubat 1929, nr. 3998, s. 2.
- Ataç, N. (1937). “Fikirler ve İnsanlar: Himaye Meselesi (II)”, *Kurun [Vakit]*, 23 Nisan 1937, nr. 6924, s. 3.
- Ataç, N. (1937). “Fikirler ve İnsanlar: Sanatkârları Himaye Meselesi”, *Kurun [Vakit]*, 15 Nisan 1937, nr. 6916, s. 3.
- Ertem, S. (1935). “İşaretler: Sanatkârın Derdi”, *Kurun [Vakit]*, 1 Mayıs 1935, nr. 6216, s. 3.
- Ertem, S. (1936). “İşaretler: Muharririn Hürriyeti”, *Kurun [Vakit]*, 3 İkincikânun 1936, nr. 6458, s. 3.
- Ertem, S. (1936). “İşaretler: San’at Nasıl Himaye Edilir?”, *Kurun [Vakit]*, 13 Birinciteşrin 1936, nr. 6739, s. 5.
- Ertem, S. (1937). “Fikir ve Edebiyat: Sanat ve Hürriyet”, *Kurun [Vakit]*, 25 Haziran 1937, nr. 6987, s. 2.
- Ertem, S. (1938). “İşaretler: San’atin Himayesi”, *Kurun [Vakit]*, 20 Teşrinievvel 1938, nr. 7464, s. 3.
- Gezgin, H. S. (1935). “Gezintiler: Satılık Sanat!”, *Kurun [Vakit]*, 17 Birincikânun 1935, nr. 6443, s. 3.
- Gezgin, H. S. (1937). “Edebiyat Bahisleri: Sanat ve Refah”, *Kurun [Vakit]*, 17 Haziran 1937, nr. 6979, s. 3.
- Gezgin, H. S. (1937). “Edebiyat Devletçi Olabilir mi?”, *Kurun [Vakit]*, 23 1.Kânun 1937, nr. 7166, s. 3.
- Gezgin, H. S. (1937). “Sanat İmaretanelerine Doğru”, *Kurun [Vakit]*, 17 Nisan 1937, nr. 6918, s. 3.
- Hüseyin Rahmi, (1933). “Şimdiki San’at ve San’atkâr”, 9 Kânunusani 1933, *Vakit*, nr. 5390, s. 6.
- Selami İzzet, (1932). “Sohbet: San’at ve Para”, *Vakit*, 24 Kânunuevvel 1932, nr. 5374, s. 3.
- Yücel, H. A. (1938). “Pazartesi Konuşmaları: Başboş Edebiyatımız”, *Akşam*, 19 Kânunuevvel 1938, nr. 7247, s. 6.

Diğer Kaynaklar

- Akbayar, N.; Koloğlu, O. (1996). *Gazeteci Bir Aile: Mehmet Asım, Hakkı Tarık, Hasan Rasim Us’lar*, Ankara: ÇGD Yayınları.
- Akçay, E. (2022). *1917-1938 Yılları Arasında Vakit Gazetesindeki Edebî Faaliyetler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Manisa.
- Bileydi Koç, M. (2023). “Cumhuriyet Dönemi Kültür ve Sanat Politikaları Bağlamında İnkılâp Sergileri ve Yurt Gezileri (1923-1943)”, *MUTAD*, Cumhuriyet’in 100. Yılı Özel Sayısı, s. 40-58.
- Çıkla, S. (2007, Yaz-Güz). “Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılâp Kanonu”, *Muhafazakâr Düşünce*, 4 (13-14), s. 47-68.
- Çıkla, S. (2009). “Tanzimat’tan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi”, *Türkbilig*, 2009/18, s. 34-63.
- Demir, S. (1994). *Refik Ahmet Sevengil’in Kurun-Vakit-Büyük Gazetelerindeki Tiyatroya Dair Eski Harfli Yazıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Ersoy, T. (2011). *Vakit Gazetesindeki Edebî ve Kültürel Hareketlilik (23 Nisan 1920 – 29 Ekim 1923)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Gerçek, S. N. (2019). “Türk Gazeteciliği”, *Matbuat Tarihi*, haz. Kirenci M., İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları
- Gezer, Ö. (2017). “Sanat Siyaset İlişkisi: Propaganda ve Protesto”, *idil*, C. 6, S. 39, s. 3091-3110.

- Güldürmez, S. (2016). *Sabiha ve Zekeriya Sertel'in Vakit Gazetesinde Yayınlanan Amerika Mektupları Üzerine Tematik Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- İnalçık, H. (2005). *Şair ve Patron -Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme-*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Koloğlu, O. (2020). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul: Pozitif Yayınevi.
- Oflaz, E. (2021). *Vakit Gazetesinde Edebî ve Kültürel Hareketlilik (5 Ekim 1926 – 30 Kasım 1928)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: Tokat.
- Sarı, S. (2019). *Gazeteci Us Ailesi ve Modernleşme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Sunar, L. (2004). "Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri: Türk Devlet İdeolojisi ve Sol Kemalizmin Oluşumu Bağlamında Bir Analiz", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 511-526.
- Temel, B. (2023). *Vakit Gazetesindeki Edebiyat, Sanat ve Kültür Yazılarının İncelenmesi ve Sistematik İndeksi (1 Ocak 1929 – 1 Ocak 1931)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: Iğdır.
- Türkarlan, H. (2011). *Vakit Gazetesindeki Edebî Kültürel Hareketlilik*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Uysal, Z. (1991). *Us Kardeşler ve Vakit Gazetesi*, İstanbul: Basın Kurumu Tesisi Yayınları.
- Us, A. (2012). *Gördüklerim/Duyduklarım/Duygularım*, haz. Dervişoğlu, İ., İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Varlık, B. (1985). "Mütareke ve Millî Mücadele Basını", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, C. 5, s.1200 – 1210.
- Yavuz, E. (2021). "1929 Dünya Ekonomik Buhranının Türkiye'ye ve Diğer Ülkelere Olan Etkisinin İstatistik Analizi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzincan, 14 (2), s. 377-390.
- Yücel, Ö. F. (2022). *Türk Matbuatında Vakit Gazetesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: Ankara.